40. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

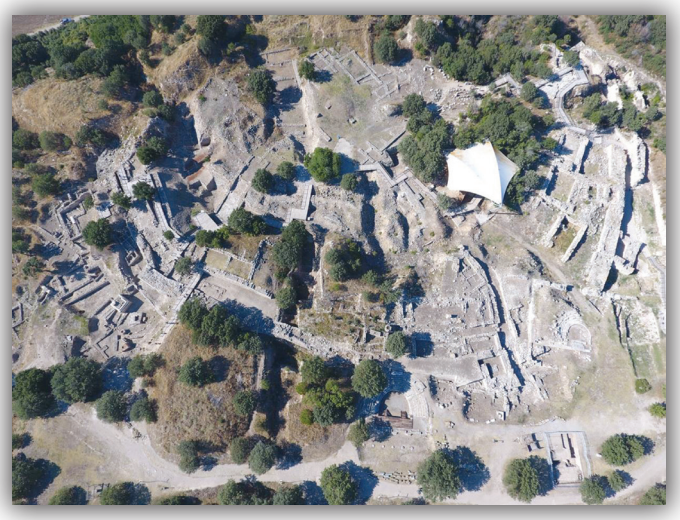

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

40. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

07–11 MAYIS 2018
ÇANAKKALE

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3627-3
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 183-3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ÖZME

07-11 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen
40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin katkılarıyla
gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Arel Görsel Tanıtım San. Tic. Ltd. Şti.

e-ISSN: 2667-8845

Kapak Fotoğrafı: *Rüstem ASLAN*
Troya Örenyeri 2017 Yılı Kazı Çalışmaları

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil Özme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2019

40. ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 40th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOMETRY

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı-Assos Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Rüstem ASLAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Troia Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Andreas SCHACHNER (Boğazköy-Hattuşaş Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Olivier Can HENRY (Labraunda Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Onur ÖZBEK (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı)

Prof. Dr. Timothy HARRISON (Tell Tayınat Kazı Başkanı)

Doç. Dr. Göksel SAZCI (Maydos-Kilisetepe Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE (Aslantepe Kazı Başkanı)

Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN (Çayönü Kazı Başkanı)

Prof. Dr. Michael HOFF (Antiocheia Ad Cragum Kazı Başkanı)

Dr. Masako OMURA (Yassıhöyük Kazı Başkanı)

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

* Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
* Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
* Bildiri sahiplerinin isimleri başlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
* Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
* Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin "*in-situ*" italik olarak yazılmalı,
* Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışılagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
* Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
* Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
* Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
* Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
* Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/ınch olmalı,
* Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
* Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
* Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayışının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç ***1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@kulturturizm.gov.tr*** e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

K. Serdar GİRGİNER, Özlem OYMAN-GİRGİNER, M. Furkan TUFAN,
M. Cem FIRAT, Ayça GERÇEK, Orkun H. KAYCİ, Hakan GERÇEK, Erkan DÜNDAR
2017 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı Sonuçları 397

Sevinç GÜNEL
Çine-Tepecik Höyüğü 2017 Yılı Kazıları 415

Şahin YILDIRIM
Satala 2017 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları 429

Şahin YILDIRIM, Edward DANDROW, Lana WILLIAMS,
Ali BORA, Peter SINELLI
Tios-Tieion 2017 Yılı Kazı Çalışmaları 437

Şevket DÖNMEZ, Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT, Salih KAYMAKÇI,
Burçin ADISÖNMEZ, Fidane ABAZOĞLU
Oluz Höyük Onbirinci Dönem (2017) Çalışmaları 449

Şükrü ÖZÜDOĞRU
Kibyra 2017 Yılı Çalışmaları 463

Taner KORKUT, Çilem UYGUN, Bilsen ÖZDEMİR
Tlos 2017 Kazı Etkinlikleri 471

Timothy P. HARRISON, Elif DENEL, Stephen BATIUK
Tayinat Höyük Kazıları, 2017 483

Timur DEMİR, Makbule EKİCİ
Yenice Höyük 2016-2017 Yılı Çalışmaları 503

Tunç SİPAHİ
Eskiyapar Höyük 2017 Yılı Kazısı 521

Turgut Hacı ZEYREK, Ali Nadir ZEYREK
Kastabala Kazı Çalışmaları 2017 537

Umut ALAGÖZ
Kırıkkale Delice İlçesi Elmalı Köyü Mozaik Kazı Alanı 547

Ünsal YALÇIN, Önder İPEK, Gönül YALÇIN, Hamza EKMEN
Derekutuğun 2017 Kazı Çalışmaları 557

VAN ÇAVUŞTEPE KALESİ VE URARTU NEKROPOLÜ 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Rafet ÇAVUŞOĞLU*
Hanifi BİBER
Sinan KILIÇ
Hakan YILMAZ

2017 yılı Çavuştepe Kalesi Kazıları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın vermiş olduğu izinle Urartu nekropolü kazıları ile Çavuştepe Kalesi'ndeki (Sardurihinili) çevre düzenlemesi ve onarım çalışmaları olarak yürütülmüştür. Bu yılki çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Merkez Müdürlüğü ile Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın maddi katkılarıyla Prof. Dr. Rafet Çavuşoğlu başkanlığında 02.08.2017 - 23.10.2017 tarihleri arasında, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü yüksek lisans ve lisans öğrencileriyle birlikte gerçekleştirilmiştir.[1]

* Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Zeve Kampüsü 65080, Van/TÜRKİYE, rafetcavusoglu@yahoo.com.

Dr. Öğr. Üye. Hanifi BİBER, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Zeve Kampüsü 65080, Van/TÜRKİYE, hbiber@yyu.edu.tr

Arş. Gör. Sinan KILIÇ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Zeve Kampüsü 65080, Van/TÜRKİYE, sinankilic@yyu.edu.tr

Doç. Dr. Hakan YILMAZ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Zeve Kampüsü 65080, Van/TÜRKİYE, cerok_73@yahoo.com

1 2017 yılı Çavuştepe Kazı ve Onarım Çalışmaları ekibinde yer alanlar şunlardır: Van İl Kültür Müdürlüğü'nden Rıfat Kuvanç (Bakanlık Temsilcisi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Gör. Hanifi Biber (Kazı Başkan Yardımcısı), Dr. Öğr. Üye. Sabahattin Erdoğan (Arkeolog) , Dr. Öğr. Üye. Orhan Varol (Dilbilimi), Doç Dr. Hakan Yılmaz (Antropolog), Arş. Gör. Gökhan Bilen (Arkeolog), Arş. Gör. Ömür Karslı (Felsefe), Arş. Gör. Sinan Kılıç (Arkeolog), Araş. Gör. Fuat Levendoğlu (Antropolog), Öğr. Gör. Cem Haydaroğlu (Arkeolog), Öğr. Gör. İsmail Çoşkun (Arkeolog) ve Sinan Aras (Restoratör) ile Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencileri Dilara Demirtaş, Oktay Ok, Erdal Özgüner, Yenal Sürün, Muhammet Sadık Yağabasan, Rıdvan Yıldız ve Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Adem Ankay, Enes Ertek, Mehmet Dinç, Sedat Nanto, Mehtap Sürek, Ebru Gülsüm Varhan, Müslüme Yıldız, ayrıca Batman Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Gör. Esra Levent-Kaçmaz. Çalışmalar için çevre köylerden on iki işçi istihdam edilmiştir.

Van İli Gürpınar İlçesi Çavuştepe Mahallesi'nin hemen kuzeyinde uzanan kayalık Bol Dağı'nın batı ucu üzerinde yer alan Çavuştepe Kalesi, Van kent merkezine göl kıyısını izleyen yol üzerinden 56 km., deniz seviyesinden 2225 m. yükseklikte olan Kurubaş geçidi üzerinden ise 26 km. uzaklıktadır (Resim: 1). Buradaki Urartu kalesi yukarı kale (Haldi Tapınağı ve çevresindeki yapılar) ve aşağı kale (uç kale, depo binaları, İrmuşini Tapınağı, odalar, saray vs.) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

2014 yılından beri sürdürdüğümüz çalışmalar 2017 kazı mevsiminde de ilk olarak kalenin genel temizliği ile başlanmıştır. Hem Çavuştepe ören yerinin turistik bir yer olması ve hem de çalışmalar sırasındaki arkeolojik belgeleme çalışmaları nedeniyle bu temizlik çalışmasının yapılması önemlidir. Ayrıca, A. Erzen başkanlığında 1969-1986 yılları arasında sürdürülen eski kazılar sırasında ortaya çıkarılmış olan kerpiç duvarlar doğanın etkisiyle her sene aşındığından, söz konusu temizlik çalışmaları sırasında bu döküntüler de dikkatle kaldırılmakta ve onarım ve konservasyon çalışmaları sırasında kullanılmaktadır.

Bu yılki çalışmalar aşağıdaki gibidir:

1. AŞAĞI KALE ÇALIŞMALARI

1.1. Depo Binaları

Çavuştepe Kalesi'nin depo binaları, İrmuşini Tapınağı ile uçkale arasında yan yana sıralanmaktadır. Bu binaların, A. Erzen başkanlığındaki kazılar sırasında ortaya çıkarılmış olan bölümleri yeni kazılar sırasında temizlenmiş ve var olan kalıntıların arkeolojik belgelemesi yapılmıştır (Resim: 2). Bizim "Depo I" (batıdaki) ve Depo II (doğudaki) diye adlandırdığımız binalar için, başlangıçta ortadan sütunlarla ayrılmış büyük bir salon olduğunu ve M.Ö. 7. yüzyılda 1,5 m. genişliğinde bir duvarla ikiye ayrıldığını yazmaktadır. Ayrıca bu iki depoda toplam 100 adet depolama küpünün (*pitos*) yarıya kadar gömülü olarak ele geçtiğini belirtmektedir (Erzen 1978: 11).

Aşağı kalede yapılan yeni çalışmalar sırasında, Depo I'in kuzeyinde, eski kazılarda bırakılmış olan 7x2 m. büyüklüğü ve 2,9 m. yüksekliği olan dol-

gu toprağının kazılmasına başlamıştır. Bu çalışma ile hem depo binalarının onarım ve düzenlemesinin bir parçası olması, hem de binaların içindeki arkeolojik tabakaların incelenmesi bakımından önemli görülmektedir. Söz konusu dolgunun doğu kesimindeki 2,5 m.lik kısmı 2015 yılı kazıları sırasında tamamen kaldırılmış ve altta yeni bir depolama küpü ile bir sütun kaidesi ortaya çıkarılmıştır (Çavuşoğlu vd. 2018: 188-191). Geçen yıl ise (2016) aynı dolgunun kalan bölümü incelenmeye başlamış ve Depo I içinde toplam altı yapı katı olduğu saptanmıştır. Bu yılki çalışmalar sırasında söz konusu dolgu toprağındaki çalışmalar tamamlanmış, böylece Depo I'in kullanımı konusunda fikir sahibi olunabilmiştir (Resim: 3).

Buna göre, en üstte bulunan 0,7 m. kalınlığındaki döküntü (Tabaka 6) bina terk edildikten sonra çöken toprak dam ile ilgili olmalıdır. Nitekim gayet düzgün bir taban (Taban I) üzerine oturan bu döküntü içinde yer yer, toprak damın alt örtüsüne ait olduğu anlaşılan hasır kalıntıları ortaya çıkmıştır. Herhangi bir yangın izi gözlemlenmediğinden bu döküntünün, bina terk edildikten sonra toprak damın ağaç kısımlarının sökülüp alınması sırasında oluştuğu varsayılabilir. Aslında, Taban I yüzeyinin doğusunda, binanın ortasına doğru alçalan yerinde ince bir kum tabakası ile bir yangın izi vardır. Bu yangın izinin batı duvarından dökülen ve içinde kilden sıva parçaları olan bir birikintinin altında devam etmesi, bina damı çökmeden, yani bina tamamen terk edilmeden önce burada bir ateş yakıldığı ve ardından da duvarların onarım gördüğü anlamına gelmektedir (Resim: 3).

Taban I'in altında yer alan ve yaklaşık 0,15 m. kalınlığında olan tabaka (Tabaka 5) burada zaman içinde biriktiği anlaşılan topraktan ibarettir. Batıdaki sert ve homojen kil yığını depo binasının onarım işlerinde yapımında kullanılmış olmalıdır. Tabaka 5 birikintisi, yüzeyi binanın doğusuna doğru alçalan yeni bir tabanın (Taban II) üzerini kaplamaktadır. Bu tabanın altındaki yaklaşık 0,15 m. kalın olan birikinti de (Tabaka 4) Tabaka 5 ile aynı özellikleri gösteren ve zamanla biriktiği anlaşılan topraktan ibarettir. Kerpiç mimarinin özellikleri göz önüne alındığında Tabaka 5 ve 4'ün binanın iç duvarlarının temizlenip tamir edildiğine işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca taban seviyesinin binanın ortasında alçalması bina içindeki hareketin kuzey-güney yönünde ve sürekli olduğunu göstermektedir. Tabaka 5 kaldırıldığında batıdaki kil yığını

biraz daha genişlemiş, hatta Taban II üzerinde, bu kil yığınının hemen önünde ortaya çıkan 0,3 m. çapında ve 3 cm. yüksekliğinde bir kil topağı ortaya çıkmıştır. Bu topağın ortasında yer alan ve parmak bastırılarak yapıldığı anlaşılan çukur, topağın kullanılmak üzere kil yığınından ayrıldığını ve binanın kuzey kesimine yığılan kilin Taban II seviyesinde kullanılmaya devam ettiğini kanıtlamaktadır (Resim: 3).

Yaklaşık 0,15 cm. kalınlığındaki Tabaka 4 kaldırıldığında yüzeyi nispeten düzgün olan Taban III açığa çıkmıştır. Bu taban da daha öncekiler gibi kuzeybatıdaki kil yığınının çevresini kaplamaktadır. Tabaka 4'de kırık kalker taşı parçaları biraz artmıştır. Bu durum ile taban seviyesinin daha önceki tabanlar gibi binanın ortasına doğru eğimli olmaması, bu evrede toprak damın tamir gördüğüne ve bu sırada bina içine yukarıdan malzeme döküldüğüne işaret ediyor olmalıdır (Resim: 3).

Taban III'ün altında yer alan yaklaşık 0,2 m. kalınlığındaki tabaka (Tabaka 3) kaldırıldığında yeni bir taban daha açığa çıkmıştır (Taban IV). Tabaka 3'ün kaldırılması sırasında çok sayıda iri kemik ve seramik parçası ile bronz ve demir artıkları, bir adet kenarları dişlemeli dilgi ve bir siyah cam boncuk ele geçirilmiştir. Bu buluntular eski kazılar sırasında Depo I'in bu evresinde oldukça fazla eserin ele geçirilmiş olabileceğini göstermektedir. Ayrıca yukarıda sözü edilen kil yığınının Taban IV üzerine oturduğu anlaşılmıştır. Bu aşamada Taban IV'ün tamamen açılması için kil yığını kaldırılmış ve altında küçük taşlar, küp parçaları ve iri hayvan kemiklerinden oluşan ve işlevinin ne olduğu anlaşılamayan bir kalıntı ortaya çıkarılmıştır. Bu tabanın yüzeyi de Taban III gibi oldukça düzdür (Resim: 3).

Taban IV'ün altında yaklaşık 0,4 m. kalınlığında, içinde kırık kalker taşlarıyla iri kemik ve seramik parçaları olan bir dolgu (Tabaka 2) bulunmaktadır. Bu dolgunun bina içindeki yeni düzenleme ve tesviye işlemiyle ilgili olduğu açıktır. Bu arada yapılan toprak damın artıkları bina içine dökülmüş olmalı ki, Taban IV üzerine yeniden Tabaka 2 özellikleri taşıyan daha ince bir dolgu (Tabaka 3) birikmiştir. Hatta bu işlemden sonra, olasılıkla duvarların sıvanması için bina içine temiz kil taşındığı görülmektedir (Resim: 3). Sonuç

olarak tüm bu taban ve tabakalar Çavuştepe'nin ikinci Urartu evresine ait olmalıdır.[2]

Depo I'in kuzeyinde eski kazılar sırasında bırakılan dolgu toprağı incelenirken saptanan tabakalar ile eski kazılarda elde edilen sonuçlar söz konusu deponun içindeki depolama küpleriyle birlikte inşa edildikten sonra bir nedenle yıkıldığına ve ardından büyük bir tadilat geçirdiğine işaret etmektedir[3]. Artık kullanılmaz hale gelen depolama küpleri karın hizalarından kesilerek bina tabanı yaklaşık 0,4 m. kalınlığında bir dolgu toprağı (Tabaka 2) ile tesviye edilmiştir.

Tabaka 2'nin altındaki taban (Taban V) depo binalarının yıkılmasından sonraki temizlik ve düzenleme çalışmalarının yapıldığı evreye ait olabilir. Çünkü depolama küpleri bu seviyede karın hizalarından kesilmiş ve daha önemlisi daha önceki kazılar sırasında açılan bu yüzeyde yer yer ateş kalıntıları saptanmıştır. Bu izler pek tabi Depo I'in bu evrede yangın geçirmiş olduğuna işaret ediyor da olabilir (Resim: 3).

Depo I'in kuzeyinde eski kazılar sırasında bırakılan dolgu toprağının kazısı geçen yıl Taban IV yüzeyinde bırakılmıştır. Çünkü kazılan dolgunun altında yer alan ve ilk kez açılacak olan iki depolama küpünün açığa çıkarılması işlemi bu yıla bırakılmak istenmiştir. Bu yılki çalışmada Taban IV'ün altındaki tabakanın (Tabaka 2) kaldırılması işlemi iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Buna göre önce tabakanın kuzey yarısı kaldırılmış, daha sonra depolama küplerinin bu kesimde kalan yarısı boşaltılmıştır. Elde edilen kesit belgelendikten sonra dolgunun geri kalan kısmı kaldırılmıştır (Resim: 3).

2015 yılında açığa çıkarılan doğudaki depolama küpünün içinde yer alan dolgunun kuzey yarısı kazıldığında ortaya çıkan kesitte toplam dört tabaka

2 A. Erzen bu evreyi "IB" diye adlandırmıştır. A. Erzen'e göre başta İrmuşini Tapınağı olmak üzere ele geçirilen yazıtların çoğunda görüldüğü gibi Çavuştepe Kalesi Argişti oğlu Sarduri zamanında (M.Ö. 764-735) inşa edilmiştir. Kalede yapılan kazılarda elde edilen veriler ise II. Rusa zamanına (M.Ö. 685-645) kalede büyük bir tadilat gerçekleştirildiğini göstermektedir (Erzen 1978).

3 A. Erzen'e göre bu tadilat M.Ö. VII. yüzyılda gerçekleştirilmiş, 23,5 x 16 m. büyüklüğündeki depo bu evrede ortasından 1,5 m. kalınlığında bir duvarla bölünerek ikiye ayrılmıştır (Erzen 1977: 622). Ayrıca söz konusu tadilatın nedeni büyük bir deprem felaketine bağlanmaktadır (Erzen 1978: 47).

ayırt edilmiştir (Resim: 3). Bunlardan en üstte, Tabaka 2'ye ait dolgu toprağı bulunmaktadır. Bu tabaka içinde birkaç büyük küp parçası ile birkaç taş parçası ele geçmiştir. Bunun altında yanık bir tabaka bulunmaktadır. Yaklaşık 0,1 m. kalınlığındaki bu tabakanın ince bir kil tabakası olduğu ve üzerinde yakılan bir ateş nedeniyle pişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun altındaki kalın kil tabakasının (Tabaka 1) depolama küpü içine özellikle doldurulmuş olması gerekir. Diğer iki depolama küpünde de aynı kil dolgusu gözlemlenmiştir. Depolama küpünün dibindeki yanmış/çürümüş tabaka içinde ağız kısmından kopan parçalar vardır. Buna göre deponun yıkılması sırasında kırılan depolama küplerinin parçaları içeri düşmüş ve bir süre burada kalmış olmalıdır. Çünkü yanmış/çürümüş tabaka dışarıdan dökülen çalı ve saman artıklarından oluşmaktadır. Ayrıca burada özellikle depolama küpünün ağız kesimine ait parçaların olması yıkımın yukarıdan düşen ağır parçalar sonucunda gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu durum tavanın aniden çöktüğünü, dolayısıyla şiddetli bir depremin göstergesi sayılabilir (Resim: 3).

Aynı durum, yanmış/çürümüş tabaka daha ince olmak üzere ortadaki depolama küpü için de geçerlidir. Her iki depolama küpü gerek yapım tekniği ve gerekse renk bakımından birbirine benzemektedir. Bu küplerin seramik rengi yer yer siyahlaşmış koyu kahverengi ve yapısı kötü pişme nedeniyle kırılgandır. Zaten özellikle diplerinde iyice küçülmüş küp parçaları toplanmıştır. Buna karşın kiremit renginde olan batıdaki depolama küpünün daha iyi pişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dip seviyesi de diğer iki küpe göre biraz yukarıdadır. Üst kısmında ise büyük bölüm eksiktir (Resim: 3). Bu farklılığın nedeni seramik ustasının değişmesine bağlanabileceği gibi, depolama küplerinin değişik zamanlarda yapılmış olmasına da bağlanabilir.

Depolama küplerinin iç duvarları yapım aşamalarına işaret etmektedir. Buna göre önce küpün dibi yapılmış ve bu kuruduktan sonra üzerine 20-25 cm. yüksekliğinde gövde duvarı inşa edilmiştir. Bu da biraz kuruduktan sonra üzerine bir 20-25 cm.lik yeni bir duvar daha eklenmiştir. Bu eklemelerin izleri düzeltilmiş olmasına karşın iç duvardaki dalgalanmada görülmektedir. 3-4 cm. kalınlığında bir gövde duvarı düşünüldüğünde bir depolama küpünün tek seferde inşa edilmesi zaten olanaklı değildir.

Depo I'in kuzeyinde eski kazılar sırasında bırakılan dolgu toprağının kaldırılmasıyla hem binanın onarımı için gerekli olan önemli bir aşama tamam-

lanmış, hem de bunun batı bitişiğinde yer alan ve henüz hiç kazısı yapılmamış olan depo binalarında ne gibi bir tabaka durumuyla karşılaşılabileceğine dair ipuçları elde edilmiştir. Ayrıca depoların nasıl kullanılmış olduğu ve depolama küplerinin nasıl yapılmış olabileceği konularında fikir sahibi olunmuştur.

1.2. Payeli Alan

İrmuşini Tapınağı'nın güneybatısında yer alan ve 1966 yılı kazıları sırasında incelenmeye başlayan bir düzlük yer almaktadır. A. Erzen 1967 yılına ait kazı raporunda burada ortalama 4 m. genişliğinde ve 13,5 m. uzunluğunda "sedirli bir salon" açığa çıkarıldığını belirtmektedir (Erzen 1967: 470).[4] Sözü edilen sedirin İrmuşini Tapınağı'nın batısındaki odaların güney duvarının arkası boyunca uzandığı anlaşılmaktadır.[5] Söz konusu sedire ait taş sırası, eski ziyaretçi yolu buradan geçtiği için büyük ölçüde tahrip olmasına karşın halen görülebilmektedir (Resim: 4).

1966 yılı kazıları sırasında ortaya çıkarılan sedirin yüksekliği 0,35 m. ve genişliği ise 0,5 m. olarak kayda geçirilmiştir (Erzen 1967: 470). Ayrıca burada, oturulacak ve dayanılacak yerlerde sıva üzerinde mavi-kırmızı boyalı ve geometrik desenli duvar resimleri olduğu belirtilmiştir (a.g.e.). Aynı raporda "iyi işlenmiş kesme taşlarla yapılmış eşik" diye sözü edilen kalıntının Payeli Alan'daki kuzeydoğu payesinin temel taşları olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1967 yılı kazılarında bu taşların çevresinde 3,5x5 m. büyüklüğünde bir açma kazılmış ve burada güneye doğru meyleden sekiz kesme taş açığa çıkarılmıştır (1968a: 413; Erzen 1968b: 89, res. 5). Bu yıl yapılan temizlik çalışmasından sonra söz konusu paye temelinin toplam dokuz kesme taş bloktan meydana geldiği ve eski açmanın kenarlarının akarak yaklaşık 7x4 m. büyüklüğünde bir çukur oluşturduğu görülmüştür. Üstelik 1969 yılında yayımlanan plana bakılırsa, bu payenin taşları ilk açıldığı gün de şimdiki gibi dağınık ve güney-güneybatı yönde kaymış durumda ortaya çıkarılmıştır Erzen 1968b: 89, res. 5).

4 C. Avcı tapınağın güney duvarı önündeki sediri de bu salona dâhil etmektedir (Avcı 2013: 41). Oysa burası "sedirli salon" ve önündeki "payeli alan"a geçilen kısa bir koridordur.

5 Söz konusu sediri gösteren bir plan için bkz.: Erzen1968b: 89, res. 5.

1970 yılında "sedirli salon" diye adlandırılan yerin güneyindeki oldukça kalın taş dolguya dikkat çekilerek burada geniş bir alan oluşturulduğu belirtilmiştir (Erzen 1971: 336). Kazı alanında izleri olmasına karşın daha sonraki kazı raporlarında bu alanda yapılan çalışmalardan hiç söz edilmemektedir. Örneğin söz konusu payeli alanın kuzeydoğusunda 1967 yılında açığa çıkarılan paye temelinin batısında, dokuz kesme taş ile bunların ortasındaki daha kaba işlenmiş iki iri kireç taşından oluşan bir paye (kuzey-orta paye) temeli daha açığa çıkarılmıştır. Buradaki eski açmanın boyutlarının en az 6,5x3,5 m. olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca daha batıda da bir paye yeri arandığı ve burada 3x2 m. büyüklüğünde bir açmanın kazıldığı yüzeydeki izlerden anlaşılmaktadır. 1967 yılında ortaya çıkarılan kuzey-doğu payesinin güneyine doğru, başka paye temelleri aramak için 15 m. uzunluğunda kanal biçiminde kazılmıştır. Bu kanalın ortasında ve güneyinde iki grup halinde ve düzensiz duran kesme taş bloklar ortaya çıkarılmıştır. Yine yüzeydeki izler eski kazılarda söz konusu alanın güneyi boyunca ve ortasında yapılan kazılarda da başka paye kalıntıları arandığını ortaya koymaktadır.

Sonuçta, Çavuştepe Kalesi'ndeki eski kazılar sırasında payeli alanda sadece iki adet köşeleri taşmalı (*rizalit*) paye temeline ait kalıntılar vardır. Alanın doğusu boyunca kazılan kanalda ise ortaya çıkan kesme taşların paye temeli olup olmadığı belli değildir. Buna göre "payeli alan" diye adlandırılan yerde A. Erzen'nin yayınladığı planda gösterildiği gibi dokuz adet paye temeli bulunmadığı kesindir (Erzen 1978: Resim: 1).

Tek sıra kesme taştan oluşan söz konusu iki paye temelinin Çavuştepe IB Dönemine ait olduğuna kuşku yoktur. Zira payeli alanın kuzey-orta payesinin kuzeyinde yapılan kazı çalışması, bu payenin burada yapılan taş dolguyu örten toprak zemin üzerine oturduğunu göstermiştir.

Bu yıl yapılan çalışmalar A. Erzen'in de daha önce "blokaj-dolgu" diye söz ettiği (Erzen 1971: 336) düzenlemenin ayrıntılarını ortaya koymuştur. Buna göre buradaki Urartu öncesi toprak yüzeyinin üzeri yeni kırılmış iri kireç taşı (ve pek az konglomera) parçaları ile doldurularak alan genişletilmiş, bunun üzeri ise küçük taş kırıklarından oluşan bir dolgu ile kaplanmıştır. Böylece alttaki iri taşların arasında boşluklar yağmur ve kar sularının taşıdığı toprakla dolmamıştır. Hatta bu yüzeyde yer yer, yağmur ve kar sularının etkisiyle oluştuğu anlaşılan kireçli bir katmanın oluştuğu görülmüştür.

Söz konusu iri taş parçalarıyla yapılmış olan dolgusunun üzerinin daha ince kırık taşlardan oluşan bir örtü ile düzleştirildiği ve bunun yüzeyinin ise 0,2 m. kalınlığında ve ortalama 0,5x0,3 m. boyutlarında kerpiç bloklarla kaplandığı anlaşılmaktadır. Böylece taş dolgu, ince kırık taş katmanı, kerpiç taban ve payelerin aynı döneme ait oldukları saptanmış olmaktadır. Bunların altındaki kanal yapısı ise ilk Urartu dönemine (IA) tarihlenmelidir.

1.3. Kanal Sistemi

Geçen yıl ortaya çıkarılan kanal sisteminin (Çavuşoğlu vd. 2018: 195-196) İrmuşini Tapınağı'nın batısındaki kuzey koridoru ve Oda 3'ün altından geçerek güneye doğru uzandığı ve buradaki kuzey-orta payesinin temelinin altına ulaştığı görülmektedir (Resim: 4). Söz konusu sistemin güneydeki bir su yapısıyla ilişkisi olduğu düşünüldüğünden bu yıl payeli alanda kazı çalışması yapılmasına karar verilmiştir.

Payeli alandaki kuzey-orta payesinin kuzeyinde kazılan açmada kerpiç döşeme ve bunun altındaki taş dolgu kaldırıldığında Urartu öncesi tepe yüzeyine ulaşılmıştır. Bu yüzeyin kanal inşa etmek için 1,4 m. genişliğinde kazıldığı, ardından bu çukura plaka halindeki kum taşlarıyla 25 cm. genişliğinde bir kanalın inşa edildiği ve bu kanal yapısının yan duvarlarının arkasına ise daha küçük taşlarla dolgu yapıldığı görülmüştür (Resim: 4). Kanal burada güneydoğuya doğru hafifçe dönerek payeli alandaki taş dolgunun altında devam etmektedir. Kuzey yönde eğimli olan bu kanalın sonunun kuzey surları içinden geçerek dışarı boşaldığı anlaşılmaktadır. Ancak kanalın ne işe yaradığı başlangıç yeri payeli alanın taş dolgusunun altında kaldığından henüz kazılarak ortaya koyulamamıştır. Burada, başka Urartu Dönemi kalelerinden olduğu gibi bir havuz yapısı bulunduğu tahmin edilmektedir.

Söz konusu kanal çukuruna paralel, düzgün köşeli bir çukurun da hemen batıda eşilmiş olduğu ve daha sonra içinin iri taş parçalarıyla doldurulduğu saptanmıştır. Yer darlığı ve taş dolgunun gevşek olması nedenleriyle burası olduğu gibi bırakılmıştır (Resim: 4).

Payeli alandaki kuzey-orta payesinin kuzeyinde kazılan açmada, kanal sisteminin güneyinde ahşap kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Bu kalıntıların yassı

tahtalar halinde işlenmiş olduğu ve kanalın yan duvarı ile bunun arkasındaki dolgu taşları üzerine yatırıldığı görülmüştür. Üzerine taş dolgu yapılırken bu tahtaların yer yer kırıldığı ve üzerlerinde yukarıdan atılan taşların izlerinin kaldığı anlaşılmıştır. Ahşapların yanmış olduğuna dair herhangi bir iz yoktur. Buna karşın tahtaların günümüze yumuşayıp mantar kıvamında ulaşmış olması ilginç bir durumdur. Çünkü bu durum taş dolgunun altında organik kalıntıların çürümesine neden olacak bir ortamın bulunmadığını göstermektedir. Kanalın hemen yanındaki Urartu öncesi tepe yüzeyinin üzerinde de saptanan ahşap kalıntıları burada kanalın tahtalarla örtüldüğü izlenimini vermektedir.

Söz konusu ahşap kalıntılarının en belirginleri toplam üç adet ve birbirine paralel yerleştirilmiş olanlardır. Bunlardan en güneydeki 18 cm. genişliğinde ve 130 cm. uzunluğunda ve en az 5 cm. kalınlığındadır. 3 cm. aralıkla büyük ölçüde tahrip olmuş bir diğer tahta parçası daha vardır. Fakat bunun eni ve boyu tam belli değildir. Daha kuzeyde ise en az 15 cm. aralıkla bir tahta daha durmaktadır. Bunun genişliği 20 cm., uzunluğu 80 cm. ve kalınlığı da en az 5 cm.dir (Resim: 4).

2. ÇAVUŞTEPE URARTU NEKROPOLÜ'NDEKİ ÇALIŞMALAR

Geçtiğimiz yıllarda Çavuştepe Kalesi'nin 1 km. kadar kuzeyinde bir Urartu nekropolü saptanmıştır. Buradaki yoğun defineci tahribatı nedeniyle acilen kazı çalışması yapılması planlanmış ve alınan izinle bu yıl başlanan kazılarda Urartu ölü gömme gelenekleriyle ilgili önemli bilgiler elde edilmiştir.

Kazı çalışmalarına başlamadan önce alanın otlardan temizlenmiş ve yayvan bir tepe biçimindeki alanın güneyine 10x10 m. büyüklüğünde altı adet geçici plankare yerleştirilmiştir. Belirlenen bu plankarelerin kapladığı alanda yer alan çeşitli büyüklükteki çok sayıda defineci çukuru ölçülerek plan üzerine işlenmiştir. Daha sonra kazılar plankarelerin güneydoğu köşesinde 5x5 m.lik bir alanda (B açması) başlatılmıştır.[6] Bu açmanın yüzeyinde bol miktar-

6 Kazı başlangıcında söz konusu plankarelere geçici olarak kuzey-güney yönünde M ve L, batı-doğu yönünde ise 98, 99 ve 100 olarak ad verilmiştir. Daha sonra tepenin karelaj sistemi oturtulduğundan bu adlar değişmiştir. Dolayısıyla 2017 mevsiminde kazılan açmalar burada A-F arası harflerle adlandırılmaktadır.

da seramik, kemik, bronz kemer parçaları ile boncuklar ele geçirilmiş, ayrıca burada da ağız kısmı eksik, üzerinde iki adet delik olan bir *urne* (Urne 1) daha ortaya çıkmıştır (Resim: 5).

B açmasının güneydoğu köşesindeki diğer 5x5 m.lik A açmasının yüzeyinde de çok sayıda seramik ve kemik parçası ile boncuklar, bronz bir küpe parçası ve birkaç kemer parçası ele geçirilmiştir. Yapılan kazıda ise hemen yüzeyin altında üst kısımları eksik durumda iki adet *urne* (*Urne* 4 ve 3) ortaya çıkmıştır (Resim: 5, 8).

Bu çalışmalar sırasında ölçülen 10x10 m.lik plankarelerin kuzeybatı kesiminde bulunan ve defineciler tarafından daha önce tahrip edilmiş olan, kenarlarına sal taşları yerleştirilmiş sandık mezarın temizliği ve belgelenmesi tamamlanmıştır (Resim: 5). Bu mezarın etrafındaki atık toprağın elenmesi sonucu çok sayıda seramik, kemik ve bronz bilezik parçası ile boncuklar, bir küpe, saç spirali parçaları, iğne parçaları, perçinler ve bir *fibula* parçası ele geçirilmiştir.

B açmasının kuzeybatı köşesindeki 5x5 m. büyüklüğündeki C açmasında yapılan kazıda da diğer açmalarda olduğu gibi, yüzeyde çok sayıda seramik, kemik ve bronz kemer parçaları ile boncuklar, iğne parçaları, bilezik parçaları, bir saç spirali ve bir adet *urne* (*Urne* 5) ele geçirilmiştir (Resim: 5, 8).

C açmasının kuzeybatı köşesindeki 5x5 m. büyüklüğündeki D açmasında yapılan kazı çalışmalarında üst kısmı eksik durumda bir *urne* (*Urne* 2, res. 5, 8) ile bir adet deniz kabuğu boncuğu ele geçirilmiştir. Açmanın kuzeydoğu köşesinde ise üzerinden ve etrafından herhangi bir buluntu olmayan *hocker* tarzında gömülmüş bir erkek bireye ait iskelet bulunmuştur (Resim: 5). Ölçüm ve belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra iskelet kaldırılmıştır.

C açmasında yapılan çalışma sırasında kuzeydoğu kesimde bol miktarda demir parçası bulunmuştur. Bu parçaların nasıl bir eşyaya ait olduğu henüz belli değildir. Aynı açmanın güneybatı kesiminde açığa çıkan iki adet at gömüsü bu açmadaki diğer bir ilginç bulgu olmuştur (Resim: 5). Söz konusu at iskeletlerinin üzerinde herhangi bir buluntu yoktu. At iskeletlerinin ele geçirildiği seviyede beş adet çeşitli boyutlarda ve herhangi bir şeyle ilişkilendirilemeyen sal taşı da dikkat çekmektedir. Aynı açmanın kuzeydoğu köşesinde ise

dik pozisyonda yerleştirilmiş 3 adet sal taşının ne olduğunu anlamak için batı yönde alan genişletilmiş, ancak herhangi bir buluntu tespit edilememiştir. Bu nedenle taşların doğusuna doğru açmanın genişletilmesine karar verilmiştir. Böylece F açması oluşturulmuştur (Resim: 5). Bu sırada kazısı devam eden E açmasında çok sayıda seramik, bronzdan kemer, iğne, bilezik parçası ile bir adet saç spirali ve iki adet *urne* (*Urne* 6 ve 7) ele geçirilmiştir (Resim: 5, 8).

F açmasında yapılan kazılarda yaklaşık aynı seviyede üst kısımları eksik durumda iki adet *urne* (*Urne* 8 ve 9) ele geçirilmiştir (Resim: 5, 8). Bunlar ölçülüp belgelendikten sonra kaldırılmış ve alt seviyede sert bir tabaka ile karşılaşılmıştır. Bu tabaka kaldırılınca altında iki adet yarı *hocker* tarzda ve yan yana duran, biri kadın diğeri erkek olmak üzere ikili bir gömü ortaya çıkmıştır (Resim: 5-7). İskeletlerin ayakucunda, bronzdan bir tepsi, bunun içinde ise sırlı bir testi ağız parçası ile bir koyun omuru bulundu. Kadın kafatasında, sağ ve sol kulakta 19'ar adet altın, gümüş ve bronz küpe ve kulak hizasında birer altın saç spirali bulunmuştur (Resim: 6, 9). Ayrıca bir gümüş boyun halkası, bir bronz amulet, bronz kemer ve yine kadın iskeleti ile ilişkili olduğu düşünülen altın bir aslan başlı süs iğnesi ele geçmiştir (Resim: 9). Kazı ve belgeleme sırasında ise iki iskeletin de başlarının olduğu yerde bir adet akik damga mühür ve kafataslarının arasında bir bronz *fibula* bulunmuştur (Resim: 9). Erkek iskeleti üzerinden üzeri bronzdan apliklerle süslenmiş ve uçlarına bronz toka parçaları yerleştirilmiş, maalesef oldukça tahrip olmuş durumda deri bir kemer vardır (Resim: 7). Her iki iskelet üzerinde kumaş kalıntıları gibi, deri kemer parçalarından örnekler alınarak analiz için paketlenmiştir. Bütün temizlik, ölçme ve belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra kemikler de sertleştirilerek kaldırılmıştır.

Hiç dokunulmamış durumdaki zengin hediyeleri olan bu Urartu mezarının ortaya çıkması Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sayfasında duyurulmuş ve ardından basın da bilgilendirilmiştir. Böylesi önemli buluntuların ortaya çıkması nedeniyle Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 26.09.2017 tarih ve 1766 sayılı kararı ile tescil edilen Urartu nekropolündeki kazı alanı Gürpınar Belediyesi'nin katkıları sonucu tel örgüyle çevrilmiştir.

2017 yılında Çavuştepe Urartu nekropolünde ele geçirilen *urne* ve iskeletlerle ilgili ayrıntı ilgiler aşağıdaki çizelgede verilmektedir (Resim: 5-9).

Birey Sayısı	Ruh Deliği	İskeletler		Kemik Rengi	Kremasyon Ağırlığı (gr.)
		Cinsiyet	Yaş		
Urne 1	İki Delik	Bebek	Yeni doğan	%100 Beyaz	46,45 gr.
Urne 2	Üç Delik	Çocuk (Kız?)	-	%100 Beyaz	-
Urne 3	Kırık	Çocuk	11 yaş (±30 ay)	%99 Beyaz %1 Koyu Gri	526.789 gr.
Urne 4	İki Delik	Çocuk	11 yaş (±30 ay)	%99 Beyaz %1 Koyu Gri	625.803 gr.
Urne 5	Deliksiz	Çocuk (Kız?)	5 yaş (±16 ay)	%90 Beyaz %10 Koyu Gri	43,56 gr.
Urne 6	Kırık	Çocuk (Kız?)	12 yaş (±36 ay)	%90 Beyaz %10 Koyu Gri	373,45 gr.
Urne 7	İki Delik	Çocuk	-	%90 Beyaz %10 Koyu Gri	-
Urne 8	Kırık	Çocuk	6 yaş (±24 ay)	%100 Beyaz	-
Urne 9	Kırık	Çocuk	10 yaş (±30 ay)	%100 Beyaz	-
Toprak Mezar 1	-	Erkek	20-30 yaş	-	-
Toprak Mezar 2	-	Kadın	20-30 yaş	-	-
	-	Erkek	30-40 yaş	-	-

3. ONARIM VE KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

Çavuştepe Kalesi halen bölge turizminde tur güzergâhı içinde yer alan önemli merkezlerden biridir. Bu nedenle yürütülen arkeolojik çalışmalarda ziyaretçilerin gereksinimleri de göz önüne alınmak zorundadır. Örneğin kalenin aşağısında ziyaretçiler için kurulması düşünülen bir karşılama merkezi ziyaretçi gereksinimlerini büyük ölçüde karşılayacaktır. Ayrıca ziyaretçiler kalenin gezisi sırasında belli bir yolu izleyerek bilgi almalıdır. Dolayısıyla Çavuştepe'deki çalışmalar buna göre planlanmaktadır. Saptanan yeni bulgu ve bilgilerin aktarımı konusu Çavuştepe projesinin önemli ayaklarından biridir.

3.1. Depo I ve Depo II'nin Arasındaki Duvarın Onarımı

Bu yılki onarım çalışmaları daha çok Depo I ve II binaları arasında yer alan ara duvarda yürütülmüştür (Resim: 10). Saray ile İrmuşini Tapınağı arasındaki odalarda ise sadece kısmi temizlik yapılarak ileriki yıllarda yapılacak onarım için planlama yapılmıştır.

Depo I ve Depo II'deki çalışmaların ilk aşamasında buradaki duvarlardan zaman içinde dökülen toprak kaldırılmış, buna eklenen eski kazı toprağıyla birlikte duvarların özgün haliyle ayağa kaldırılması için gerekli olan yapı malzemeleri hazır hale getirilmiştir. Geçen yıl bu yapıda kullanılan kerpiç ölçüleri 35x35x15 cm. "ana kuzu" ve 35x15x15 cm. "yavru kuzu" olarak tespit edilerek kerpiç kesimi için bu ölçülerde tahta kalıplar hazırlanmıştır. Depo I ve Depo II arasındaki duvarın ortasında eski kazılar sırasında kazılarak kaldırılmış olan yaklaşık 4,1 m. uzunluğundaki bölümü, önce taş temeli sağlamlaştırılarak onarıma hazırlanmıştır. Daha sonra kerpiç duvar örme işlemine geçilmiş ve buraya 1,75 m. genişliğinde ve 1,8 m. yüksekliğinde kerpiç duvar örülmüştür. Duvarın onarımı için önceki kazılar sırasında depo binalarından kazılan ve kalenin güney yamacına dökülen toprak kullanılmıştır. Böylece depo yapılarının onarımı için yine depodan çıkan toprak kullanılmıştır. Sıvama işlemine geçilmeden önce onarılacak duvarın günümüze kalan yüzeylerine belirli aralıklarda kireçten şeritler çekilmiştir. Sıvama işlemi de duvar örme işlemi gibi yerel ustalarla birlikte yapılmıştır. Sıva çalışması 22 m. uzunluğunda ve 1,8 m. yüksekliğinde olan duvarın her iki yüzeyine uygulanmıştır. Son olarak duvar dibine dökülen harç kalıntıları temizlenmiştir. Tüm bu çalışma sırasında toplam 79,2 m^2 büyüklüğünde bir alan sıvanarak koruma altına alınmıştır.

3.1. Depo I ve Depo II'nin Kuzeyindeki Duvarın Onarımı

Depo I ve Depo II'nin kuzeyindeki blok taşlardan oluşan temel duvarı üzerine 1,25 m. yüksekliğinde ve 12,25 m. uzunluğunda bir kerpiç duvar örülmüştür (Resim: 10). Bu çalışma Depo I ve Depo II'nin kuzey duvarlarının bir bölümü ile sınırlı kalmış, Depo II'nin taban seviyesine kadar yükseltilmiştir. Bu duvarın üst yüzeyi kış koşullarının olumsuzluklarından etkilenmemesi için hafif eğimli olarak düzenlenmiştir. Bu yılki onarım çalışmalarında toplam 1276 adet kerpiç (638 adet "yavru kuzu", 638 adet "ana kuzu") kesilmiştir. Kerpiç harcı, sıva harcı ve kerpiç çamuru için ise toplam 9 m^3 toprak balçık haline getirilmiştir.

3.2. Laboratuar Çalışmaları

Kazıda bulunan envanterlik ve etütlük eserler Van Müzesi'ne getirilerek

bir grup eserin onarım işlemleri buradaki laboratuvarda yürütülmüştür. Onarımı yapılan eserler arasında *urne*ler (Resim: 8), bir adet kase (*urne* kapağı), bronz tepsi ve bronz kemer bulunmaktadır. Metal eserlerin mekanik temizliği yapılarak koruma altına alınmıştır.

4. SONUÇ

Çavuştepe Kalesi'ndeki onarım çalışmaları yanında bilimsel bakımdan önem taşıyan bazı yerlerde kazı ve belgeleme çalışmaları da yürütülmektedir. Böylece önceki kazılarda kayda geçirilmiş olan verilerin yeniden gözden geçirilmesi ve kayda geçirilmesi sağlanmaktadır. Doğal olarak bu kazı çalışmaları sırasında yeni bulgular da ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2014 yılından beri yapılan çalışmalarda saray yapısı altındaki sarnıç, depo binalarının tabaka durumu, kuzey sur dibi odası ve kanal sistemi incelenmiş ve belgelenmiştir.

2017 yılında ise kalenin 1 km. kadar kuzeyindeki Urartu nekropolünde kazılar başlatılmış ve Urartu ölü gömme gelenekleri konusunda önemli bilgiler elde edilmiştir. Bu kazıların önümüzdeki yıl da devam etmesi planlanmaktadır.

*KAYNAK*ÇA

AVCI, C. (2013). Sardurihinili Kenti ve Yeni Değerlendirmeler. O. Tekin, M. H. Sayar ve E. Konyar (yay. haz.) *Tarhan Armağanı*. Ege Yayınları, İstanbul, s. 37-51.

ERZEN, A. (1967). Van Bölgesi Çavuştepe Kazısı. *Belleten* 31(123): 468-471.

ERZEN, A. (1968a). Van Bölgesi Çavuştepe 1967 Kazısı. *Belleten* 32(127): 412-418.

ERZEN, A. (1968b). Van Bölgesi Çavuştepe 1968 Kazısı. *Türk Arkeoloji Dergisi* 17(2): 77-90.

ERZEN, A. (1971). Çavuştepe 1970 Kazısı. *Belleten* 35(138): 334-340.

ERZEN, A. (1977). Çavuştepe Kazısı 1976 Çalışmaları. *Belleten* 41(163): 621-623.

ERZEN, A., (1978). Çavuştepe *I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇAVUŞOĞLU, R., Biber, H., Kılıç, S. ve Yılmaz, H. (2018). Van Çavuştepe Kalesi 2015-2016 Yılı Çalışmaları. *39. Kazı Sonuçları Toplant*ısı, cilt 3, s. 187-206.



Resim 1: Çavuştepe Kalesi'nin kuzeybatıdan genel görünüşü.

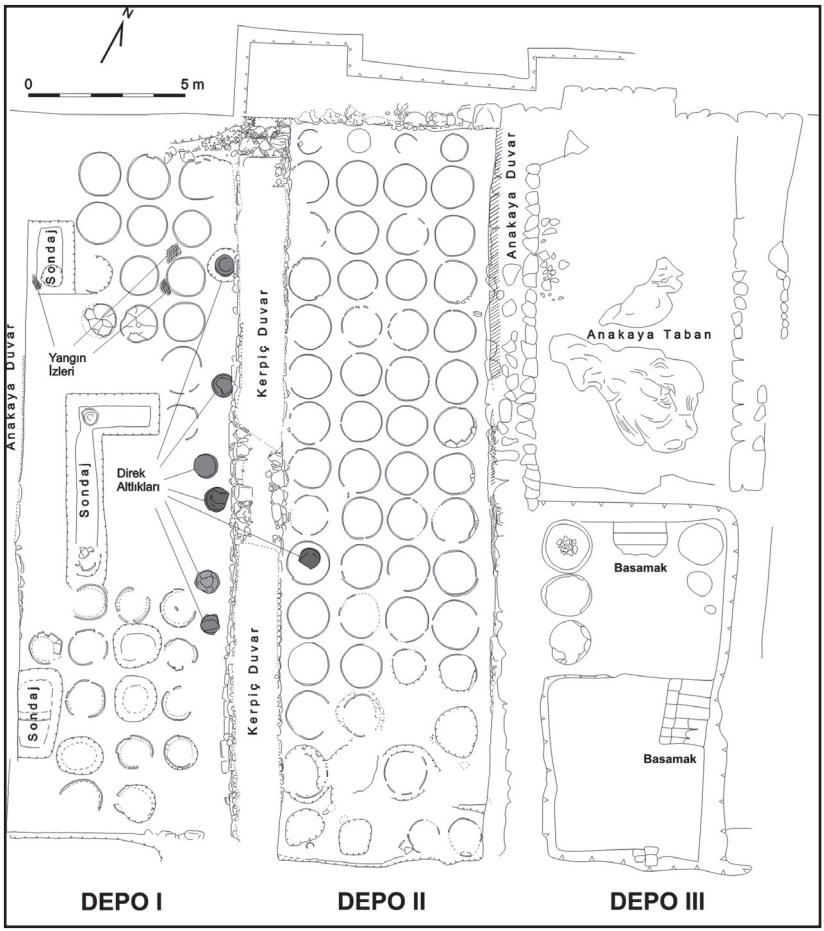

Resim 2: Depo I, II ve III'ün planı.

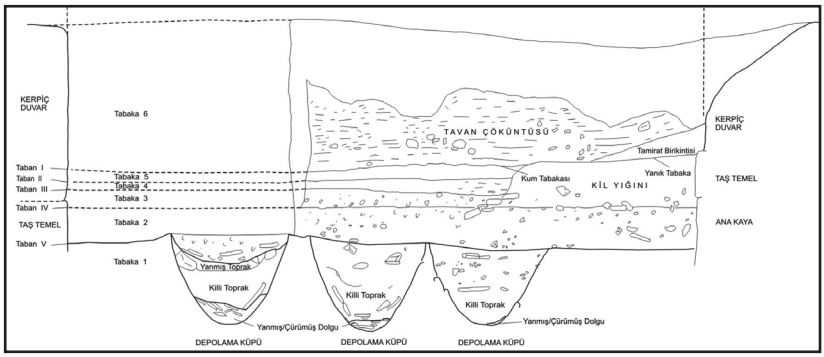

Resim 3: Depo I'deki kesit çalışmasında kaydedilen tabakalanma.

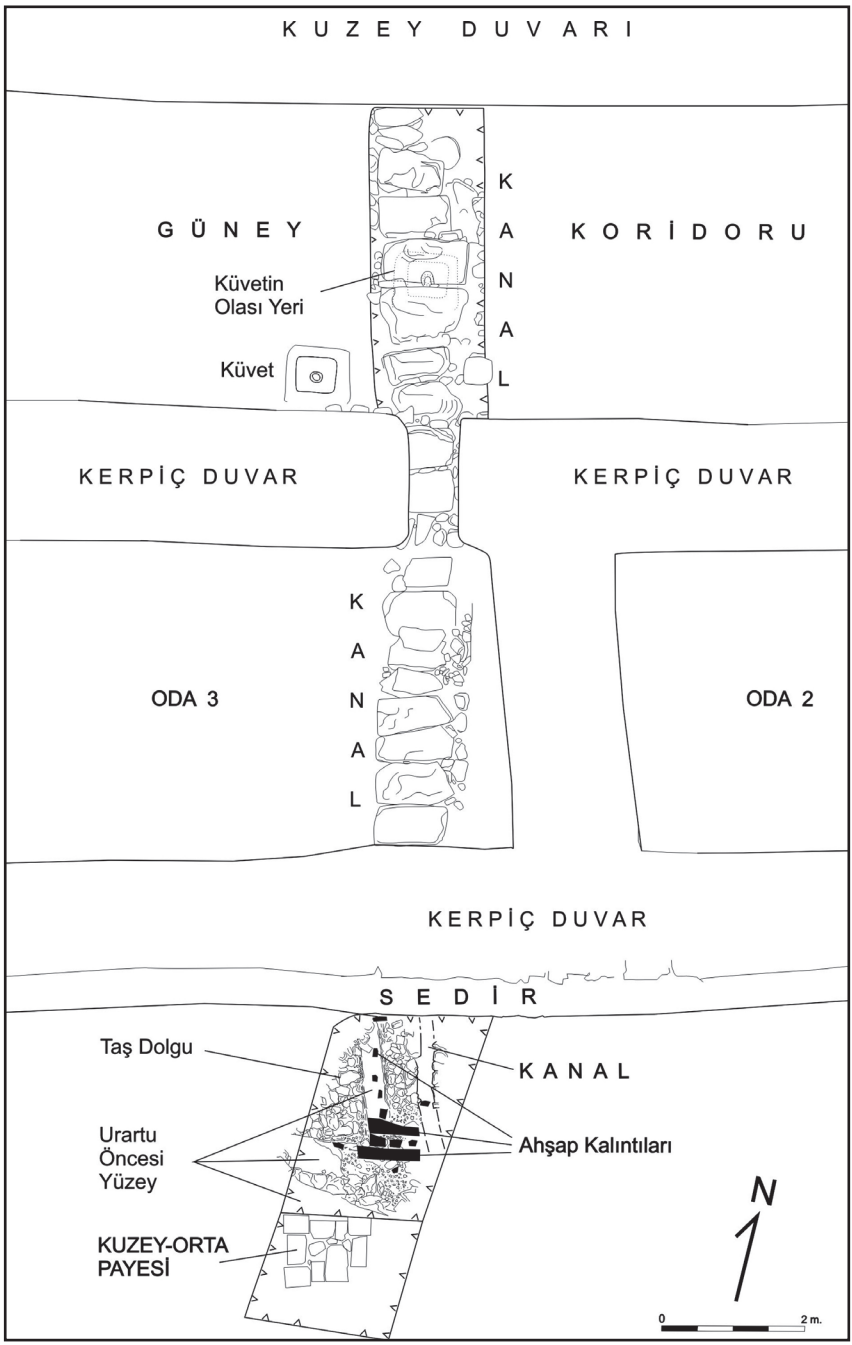

Resim 4: Kuzey koridoru ile Oda 3'ün altından payeli alana ulaşan kanal yapısının planı.

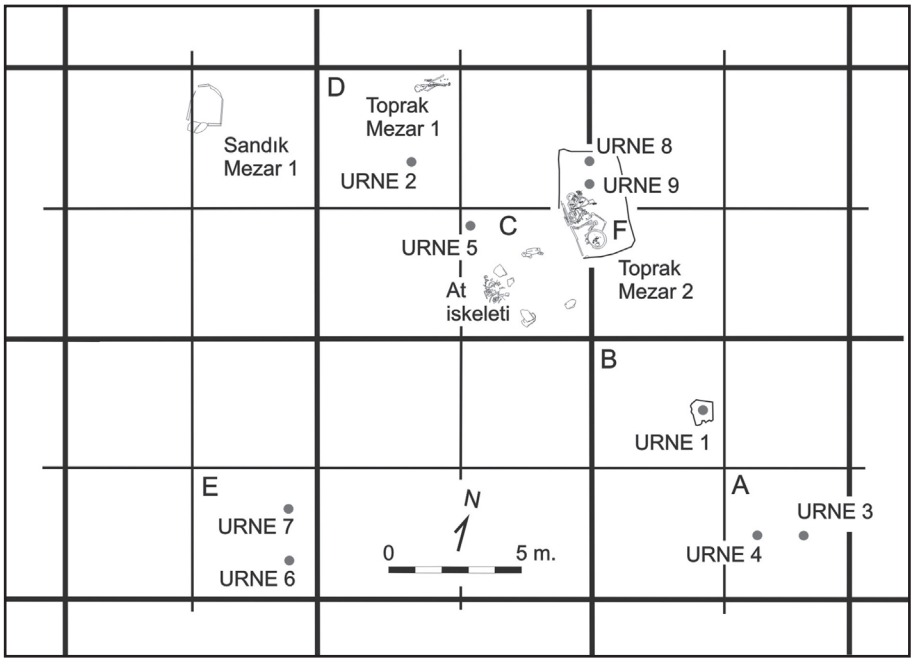

Resim 5: Çavuştepe Urartu Nekropolü'deki kazı alanları.


Resim 6: Çavuştepe Urartu nekropolünde ortaya çıkarılan kadın ve erkek mezarından detay.

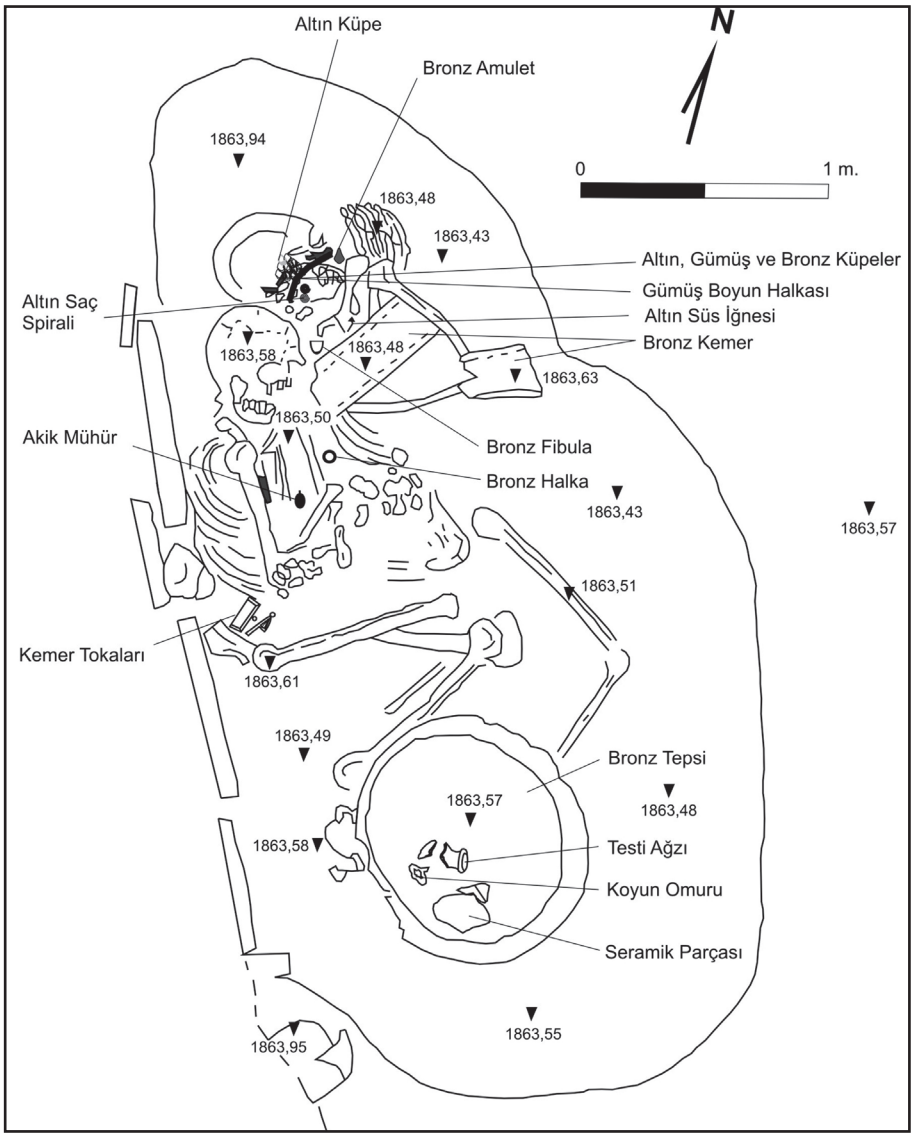

Resim 7: Çavuştepe Urartu nekropolünde ortaya çıkarılan erkek ve kadın mezarı.

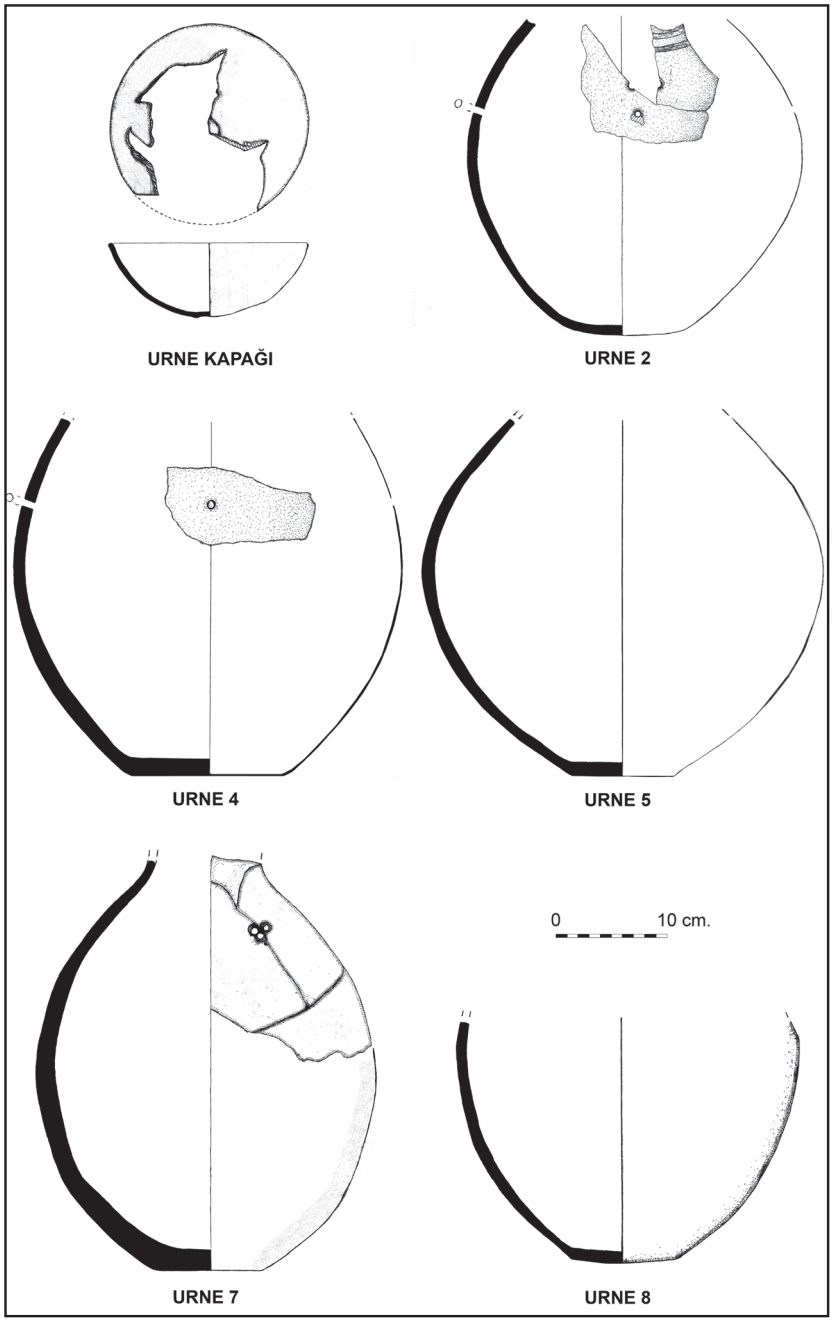

Resim 8: Çavuştepe Urartu mezarlığında ele geçirilen bir urne kapağı ile üstleri tahrip olmuş urnelerden bazıları.

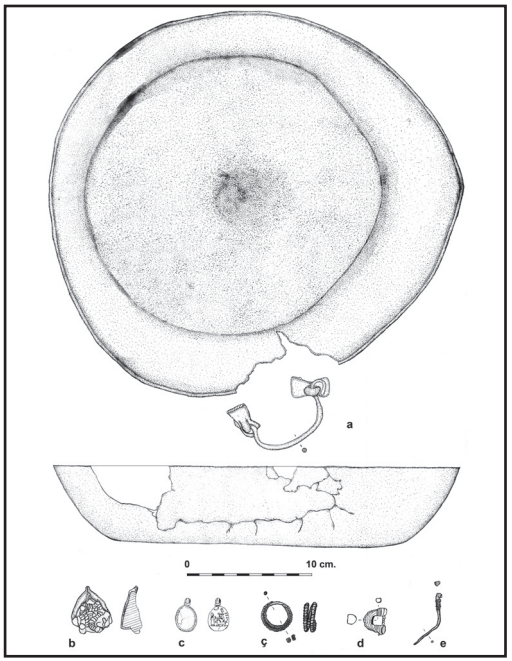

Resim 9: Toprak Mezar 2'de ele geçirilen bazı buluntular (a. Bronz tepsi; b. Amulet; c. Akik mühür; ç. Altın saç spirali; d. Bronz fibula; e. Aslan başlı bronz iğne).


Resim 10: Depo I ve II arasındaki duvar ile kuzey duvarının onarım sonrası durumu.

Osman DOĞANAY, Bülent İŞLER, Hatice KÖRSULU
Nesrin AYDOĞAN İŞLER
Tyana Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları 185

Ömer ÖZYİĞİT
2017 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları 207

Önder İPEK, Emine SÖKMEN
Örükaya Arkeolojik Kazı ve Araştırma Projesi 2017 Yılı Çalışmaları 225

Roland R.R. SMITH
Aphrodisias 2017 239

Remzi YAĞCI, Davut YİĞİTPAŞA
Soloi Pompeiopolis Kazıları 2017 265

Rafet ÇAVUŞOĞLU, Hanifi BİBER, Sinan KILIÇ
Hakan YILMAZ
Van Çavuştepe Kalesi ve Urartu Nekropolü 2017 Yılı Çalışmaları 275

Armağan ERKANAL, Rıza TUNCEL, Gizem ALPARSLAN
2017 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları 297

Rüstem ASLAN
Troya Örenyeri 2017 Yılı Kazı Çalışmaları 313

Scott BRANTING, Sevil BALTALI TIRPAN, Joseph LEHNER,
Dominique LANGIS-BARSETTI, Tuna KALAYCI, Yasemin ÖZARSLAN,
Nilüfer YÖNEY, Burak ASİLİSKENDER, Sarah R. GRAFF, Lucas PROCTOR, Paige PAULSEN
Kerkenes 2017 333

Sema ATİK KORKMAZ
Letoon 2017 351

Sema DOĞAN, Ebru Fatma FINDIK, Vera BULGURLU
Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları-2017 365

Serdar AYBEK, Onur GÜLBAY, Burak ARSLAN,
Yılmaz BALIM
2017 Yılı Metropolis Arkeolojik Araştırmaları 381

K. Serdar GİRGİNER, Özlem OYMAN-GİRGİNER, M. Furkan TUFAN,
M. Cem FIRAT, Ayça GERÇEK, Orkun H. KAYCİ, Hakan GERÇEK, Erkan DÜNDAR
2017 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı Sonuçları 397

Sevinç GÜNEL
Çine-Tepecik Höyüğü 2017 Yılı Kazıları 415

Şahin YILDIRIM
Satala 2017 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları 429

Şahin YILDIRIM, Edward DANDROW, Lana WILLIAMS,
Ali BORA, Peter SINELLI
Tios-Tieion 2017 Yılı Kazı Çalışmaları 437

Şevket DÖNMEZ, Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT, Salih KAYMAKÇI,
Burçin ADISÖNMEZ, Fidane ABAZOĞLU
Oluz Höyük Onbirinci Dönem (2017) Çalışmaları 449

Şükrü ÖZÜDOĞRU
Kibyra 2017 Yılı Çalışmaları 463

Taner KORKUT, Çilem UYGUN, Bilsen ÖZDEMİR
Tlos 2017 Kazı Etkinlikleri 471

Timothy P. HARRISON, Elif DENEL, Stephen BATIUK
Tayinat Höyük Kazıları, 2017 483

Timur DEMİR, Makbule EKİCİ
Yenice Höyük 2016-2017 Yılı Çalışmaları 503

Tunç SİPAHİ
Eskiyapar Höyük 2017 Yılı Kazısı 521

Turgut Hacı ZEYREK, Ali Nadir ZEYREK
Kastabala Kazı Çalışmaları 2017 537

Umut ALAGÖZ
Kırıkkale Delice İlçesi Elmalı Köyü Mozaik Kazı Alanı 547

Ünsal YALÇIN, Önder İPEK, Gönül YALÇIN, Hamza EKMEN
Derekutuğun 2017 Kazı Çalışmaları 557